

a "őretoi" helyőrség

2020. november 7. IV. évfolyam 45. szám

3 Találkozások
Krležával

4 Juhász Kristóf
novellája

7 Az 1849-es
nagyenyedi mészárlásra
emlékezünk

ha az elmúlást
csöndnek
nevezzük,
akkor az élet
kimondott
szavakból áll



XXI. századi átváltozások (akril, agyag, papír, 120 × 40 cm, 2019)

vezérvess

Marcsák Gergely
Somogyi Gábor
hazatér

Izzadt és meztelen a város,
mint hűtlen, kit párja tetten ér.
Minden apró mélyedésben sáros
sebtiben mosott munkástenyér.

Életvonala piszkos folyó,
a hegyek hömpölygő panasza.
Tükrén az étellel fogó
törött Hold kísér engem haza.

Eltűntek a korzó lányai,
és kávézók lettek a kocsmák.
Nem feledtetni a Bányai
Izabella életünk mocsját.

Nem ölel többé már ez a hely.
Hűde szelet küld a nyárutó.
Egykori barátom, hát felelj:
melyikünk a nagyobb áruló?

Erkel 210

„Soha ezt az estét nem feledtem el”

Bonczidai Éva

Erkel Ferenc 210 évvel ezelőtt született. Az ilyen évfordulón meg-megtorpan az ember, ha azzal szembe-sül, hogy alig pár mondatban össze tudja foglalni mindazt, amit tud az ünnepeiről. A himnuszunk zeneszerzőjét és a magyar nemzeti opera megteremtőjét tisztelhetjük benne, a Bánk bán operát és a Hunyadi Lászlót talán még azok is ismerik, akik nem rajongói a műfajnak vagy csak ritkán jutnak el egy-egy előadásra.

Valójában mégis az emberi arcát volna jó meglesni az évszázadokon átsuhanva. Korának megbecsült művésze volt, több portréja is ismert. Míg Barabás Miklós 1845-ös litográfiáján még lágy vonásokat is láthatunk Erkel Ferenc arcán, addig Pollák Zsigmond metszetén, melyet az 1880-as évek végén készített Ellinger Ede fényképfelvétele alapján, már egy szigorú tekintetű, tekintélyt parancsoló férfit örökít meg. Olyan, mint amilyenek a korabeli visszaemlékezések alapján elképzelnénk a Pesti Sakkklub elnökeként.

Kortársa, idősebb Ábrányi Kornél zeneszerző és zenei író „kultúrtörténelmi korrajzot” írt Erkel Ferencről, ebben jegyezte meg, hogy a zeneszerző „nem tartozott azok közé, kik-

nek életszüksége: a társadalmi élet forgatagába való belevegyülés. [...] Egyedüli szenvedélye a sakk-játék lévén, melynek maga is nagymestere volt, a sakk-klubot – melynek elnöki tisztét is sok éven át viselte – mindennap fölkereste s órákig elnézte a játszmákat, anélkül hogy maga éveken át csak egyszer is részt vett volna a játékokban. Pazarnak épen nem volt mondható, de lángész annyi időt talán még sohasem pazarolt néma szenvedélynek, mint Erkel Ferenc a sakknak. Gyakran kérdőre is vontam azért, mire rendszeren azt felelte: »Ha a sakkot nézem, legalább nem kell zenéről nem is mindig szellemes zenészekkel társalogni.«”

Bár a zeneszerző sokszor kerülte a társaságot, ez nem jelenti azt, hogy közönyös lett volna az aktualitások iránt. Mint a korrajz írója megjegyzi: „A világ folyása, a politikai események s a társadalmi mozgalmaknak mindig élénk megfigyelője s kísérője volt. Nyilvános helyekre, kaszinó, írói kör vagy klubokba nem járván, – kivéven a már említett sakk-klubot – a hírlapokat rendszeren saját lakásán olvasta, melyekből mindennap többfélét s többféle politikai irányút hozott magának rendszer előfizetések nélkül, kivéven a zenészeti szaklapokat, melyeknek

rendes törzselőfizetője volt. Mindennap tájékozva volt mindenről, ami körülötte s kívülte történt. Irodalmi olvasmányokkal is szerette lelkét táplálni, de e tekintetben igen válogatos volt s csak oly műveket olvasott, melyek vagy univerzális vagy speciális magyar nemzeti értékkel bírtak.”

Gyakran, ha neves művészek, tudósok életútját felidézük, csak azt látjuk, akivé lettek. A visszafelé tekintgetve író pályaképek általában épp a legmeghatározóbb évek kapcsán a legszükszavúbbak, a gyerekkor és ifjúkor éveit gyakran csak helyszínváltozásokkal, esetenként veszteségek felemlítésével jellemzik. Pedig ezek a rácsodálkozás éve. Ezek a lelkesedés éve. Ezek a csodálkozás és lelkesedés, az ekkor kötött barátságok inspiráló közege befolyásolja döntően egy alkotó élet kiteljesedését (illetve ezek hiánya is okozhatja az alkotói hivatástudat elsorvadását).

Gárdonyi Géza tagja volt az Erkel Ferenc által vezetett sakk-körnek, ő tudósít egyik esti beszélgetésükről, melyben épp a gyermekkori rácsodálkozás meghatározó pillanatát idézte fel a zeneszerző: „Volt nekünk egy furfangos mindenesünk, akit én nagyon szerettem. Este is, ha csak

tehettem, kiszöktem hozzá a konyhába és lestem minden szavát. Hol tréfált, hol mesélt, de nekem mindenképpen a legérdekesebb ember volt a világon. Egy este ott ült a tűz mellett és álmosan pipázott. De nem is pipázott talán, csak éppen hogy a szájában volt a pipa. És amint ott ül bóbiskolva a tűzhely padkáján, hát hallom ám, hogy dudol valamit. [...] Hallgat egy percig, aztán megismétli. Megint hallgat egyet, megint fuj egyet. A dallam hol emelkedik, hol leszáll. De csak éppen annyit fuj belőle egyszerre, amennyire egy lélekzetvétel éppen elég.

Én bámulva hallgattam s a dal bűbája és szaggatottsága megragad. Csodálkozva látom, hogy a dal egységét ezek a szünetek nem hogy zavarnák, hanem inkább emelik. Pedig mondom, csak úgy halkán a foga közül dúdolt s magának, mint a macska, mert félig aludt.

Én aztán lefeküdtem, de soha ezt az estét nem feledtem el. Később is, hogy zenész lettem, sokat gondolkodtam ezen. Ebből értettem meg, hogy mi a rubató és hogy a metronómot, a taktusmérőt hova tegye a magyar muzsikusz? Csapja a földhöz!

Az az egyszerű parasztmindenes, aki írni-olvasni se tudott, az lett a vezetőm az egész pályámon.”

Erkel Ferenc fiatalkorában hat évet Kolozsváron töltött, itt kezdődött életre szóló barátsága a kor egyik legnagyobb gondolkodójával és polihisztorával, Brassai Sámuellel. Inspiráló közeg volt akkoriban a kincses város, Ábrányi Kornél így fogalmaz: „Kolozsvár volt az időben a magyar szellemi élet gyupontja”, és megjegyzi: „Állandó magyar nemzeti színház dolgában Kolozsvár jóval megelőzte Budát és Pestet” vagy „A magyar színművészet, irodalom s tudományosság mellett a zene terén is distingvált élet folyt már akkor Kolozsvárt, hol a mágnesi s értelmiségi körökben talán több zongorát lehetett találni, mint tiz-husz magyarországi vármegyében összevéve.” Erkel Ferenc pedig így vall ezekről az évekről: „Ami vagyok, azt mind Kolozsváron töltött éveimnek köszönhetem. Ott műveltem ki magam zongoraművésznék, ott tanultam legtöbbit, ott lelkesítettek, ott kötötték lelkemre a magyar zene felvirágoztatásának ügyét, és ott telt meg szívem a szebbnél szebb magyar-székegy népdalok árával, melyektől nem tudtam többé szabadulni, s nem is nyugodtam meg addig, míg ki nem öntöttem lelkemből, amit már akkor éreztem, hogy ki kell öntenem.”

szerkesztőségi terepasztal

AZ ESŐK TERMÉSZETÉRŐL

„Az esőt tudni, hallani lehet előre, megérezni az erdő szagából, tudni a szelek irányából, hallani az állatok nyugtalanságából és a madarak hangjából. [...] A keleti szél mindig csöndes esőt hoz, a déli meleget, a nyugati nagy-cseppeset, az északi metszőt. Tavasszal a jégesők gyakoriak, októberben az ónos eső a legtöbb, novemberben pedig haragos-eső esik. Nyári hajnalokon rövid, zizzenős esők esnek, de mire fölkel a Nap, nyomát sem látni a víznek. Télen ritkán esik az eső, és ha esik is, lucskossá változtatja a havat” – írja Boldizsár Ildikó *Boszorkányos mesék* című kötetének *Amália és az esők* fejezetében.

Van valami valóban boszorkányos az időjósásban! Nem a népi hiedelmek cáfolhatatlanul varázslatos gyakorlatára gondolok, vagyis nem kizárólag arra, bár kétségkívül működő és nem elhanyagolható az égi eseményeken, állatok viselkedésén, hőmérséklet-változáson, csapadékingadozáson, széljáráson, valamint egyéb természeti és néha

társadalmi jelenségeken alapuló megfigyelések relevanciája.

A faluban, ahol felnőttem, mindenki tudja, honnan milyen eső érkezik. Ha például a Hargita burkolózik súlyos viharfelhőkbe, biztosan nem kerül el minket sem az égszakadás, Naskalat felől viszont mindig elkanyarodik és megkímél az ítéletidő. Emlékszem, gyerekként milyen büszkeséggel töltött el, amikor végre én is megtanultam megállapítani!

Bensőségesen ismerős kapcsolat van a természeti ember és az időjárás között, amit a jóslás esetleges kudarca sem gyengíthet. Tudjuk mi azt, hogy milyen idő lett volna, s hogy mégsem lett, hát nem a hibánk! Méltatlankodás helyett inkább megfigyeljük, milyen újabb következtetéseket vonhatunk le az anomáliákból.

Bár nagyon is érdekel a népi hiedelemvilág, és talán nem is elválasztható az egyéni tapasztalatoktól, most mégsem erről szeretnék beszélni, hanem az időjósítás egy

még személyesebb aspektusáról: a vágyról, hogy részt vehessek benne. Hogy közel lehessen eléggé, hogy érezzem az arcomon a szelet, az eső ízét, a köd gomolygó illatát, a közeledő viharfellegek sűrű hangját.

Egy kis kertben, egy kis házban, ahol ajtó nyílik a világra, ahol ismét meg lehet tanulni az esők közeledését. Ahonnan kiugrasz a hirtelen támadó nyári vihar, hogy beszédjem a száradó ruhát. Ahonnan kicsalogat a kacér zivatar, hogy ne egyedül nevessem bugyborékosan a fák levelein. És aztán: „Az esővel sokféle módon lehet játszani. Amália sosem bújjik a kunyhójába, amikor esni kezd, hanem kiáll a Páfrányos Tisztásra és játszik. Először csak azt figyeli, hogy mi történik körülötte: élvezi, ahogy az eső végigcsorog a fák ágain és levelein, végigfut a törzseken, le, egészen a földig, s onnan, mint egy patak, lezúdul a völgybe. Nézegeti a páfrányokat, ahogyan mélyeket lélegeznek, mozgatják levelkarjaikat, örülnek a vízcseppeknek. Ezután kezdődik az igazi játék:

felemeli tenyerét, esővizet gyűjt bele, megmosakszik benne, az ég felé fordítja arcát, kicsücsöríti száját, két kezéből iszik néhány korty esővizet. Órákig is elnézegeti, ahogyan ugrálnak tenyeréből magasra a csöppek...”

Minden esők természete, hogy megbabonázza az embert, ha engedi.

Ágoston Szász Katalin

Nem is tudok meghittebbet elképzelni, mint végre bejönni a kis házba, csergőbe burkolózva megszáradni, hallgatni a tetőn doboló záport, a kályhában duruzsoló tüzet, a sutban doromboló macskát, s figyelni a táncoló árnyakat a falon.

Hát mégis lehet otthon lenni a világban!



Invazív virágok IV. (akril, 100 × 70 cm, 2017)



Invazív virágok I. (akril, 100 × 80 cm, 2017)

tárca

DUNA-PARTI NAPSZENTÜLET

Leparkoltam a kocsival a szokásos helyünkön, a kitaposott fűvön. Kiszálltam, kinyitottam a hátsó ajtót és a résen azonnal kilődült a kutya. Gubancos szőre vágta a Duna simító húsét. Örömteli ugrálások és lelkes vakkantások következtek, nem zavarta a tikkadt nyár vérszomja. Dacolt a hővel, bár száját nem tudta összecukni. Megittam. Lefetyelése boldog viháncba váltott, és csöpögő rózsaszín nyelvvel, előző köreit kergetve futott körül engem. Örült a nyárnak, noha vastag bundája kályhaként melegítette boldogságtól ittas forró kis testét, tudta, már csak percek választják el a Duna hűvös medrétől. Talán tíz méterrel odébb egy fehér autó állt meg. Fehér szalagok ékítették, mindenütt lógtak, ahova csak rögzíteni lehetett. A forró motorháztetőn halvány, szinte zöldes rózsák kókadoztak tömör csokorba rendezve. Az ajtó kinyílt. Egy fehér gumicsizma ereszkedett a ritkás fűre. Selyemfehér, hosszú ruha hullott rá, ahogy a fiatal lány kipréselte magát és terjedelmes viseletét. A csizma orra látszott csak a sűrű tüll- és selyemhalom alatt. A lány magasan tűnt. Hosszú barna haját a folyó szele elkapta és pajkosan tekerte ide-oda. Aggódtam a beletűzött virágért. A kutya még mindig körülöttem futkározott, s bár néhány vakkantással jelezte a látogató észlelését, nem taláta olyan érdekesnek, mint én. A hosszú fehér ruhás elindult a

kavicsos úton a part irányába. Elnyújtott léptei ringásra sarkallták gyönyörű öltözetét. A nap néha megcsillant a derekára tekert aranyó szalagon. Jól állt neki. Egy kicsit belefeledkeztem ezekbe a lépésekbe. Addig követtem tekintetemmel, amíg a fűfák teljesen körbe nem ölelték. Csak a rengő iszapos talaj mutatta lépései nyomát. A kutya megvetelte a játékot. Elhajítottam a labdáját, ő utánairamodott, visszahozta, kicsit bohóckodott, majd újra kezdtük. Évek óta ide jártunk és mindig találkoztunk valakivel. Hol kiránduló családdal, fiatal párral vagy vadásszal, horgásszal, de a horgunkra akadt már néhány fémdetektoros is. Mindig ráleltek valami apróságra, régi horgonyt, gránátot, szöveget, fejszét, horgászfelszerelést, töltényhüvelyeket, söröskupakot, antik evőeszközt találtak. A legérdekesebb egy ezüstpénz volt, persze csak véletlenül láttam, nem szokták megmutatni. Néha figyeltem a pecásokat is. Mind más. Egyik csöndesebb, magányosan horgászó, mások többedmagukkal jönnek, ricsajznak. Van, akinek a rádiója szól egész álló nap. A vödrükbe is érdemes belekukkantani. Ott van a valódi fogás. Ám a legtöbbet az igazi horgászok arcáról olvashatok. Még távolabbról is látni az érzelmeket, ahogy önmagukba feledkezve mélyülnek el saját belső világukban. Mindig kíváncsi voltam, vajon mire gondolhatnak. Lehet,

hogy mindannyian ugyanarra? Lehet, hogy valami itt lakó horgászszellem költözik a tudatukba egy időre? Aztán ő itt marad, nem viszik magukkal haza? Az biztos, hogy valami összeköti őket. Valami. Megfejtethetetlen. Kár, hogy a gondolataikat – mint a képregényekben – nem küldik egy kis buborékba írva a fejük fölé. Sétáltunk lassan, csöndesen. A kutya fáradtan ballagott mellettem. Vizes szőre tréfásan csüngött megvékonyult testén. Füleit hátracsapta, fejét boldogan emelte a magasba. Fekete mancsait az iszapos homok minden lépésnél magába szippantotta, majd egy cuppanással kivetette. Ehhez a kutya ereje is szükségeltetett. Én is hasonlóan cuppogtam. Cipőimért minden egyes lépésnél megküzdöttem. Estére izomláz várható. Meztőláb sokkal kellemesebb lenne, de a sok üveg! A part lassan elfogyott, sűrűre nőtt fűzfásban haladtunk. Jó játék a kidőlt fák közt bújócskázni, a vastag törzseken sétálni, akár a víz fölé merészkedve. Rég kidőlhettek, foszlott kérgükről a moha is lecsúszott valahova. Alattuk száraz ágkupacok jeleztek, hogy ők is éltek, bár éltük éke lassan termékeny humusszá vált. Felnéztem. Terebélyes koronák magasodtak odafönt. A sűrűn kapaszkodó levelek méltósággal álltak ellen a folyami szélnek. Sustorgásuk simogatta az arcom. Körülnéztem. Nem láttam a kutyát. Biztosan elbújt és valamelyik rönk

alatt jót mulat rajtam. Mentem hát tovább, oldalra tekintgetve. Kis méretű, bárhová befér. Óvatosan haladtam, minden zajra odafigyelve, hisz valószínű lesben áll és arra vár, hogy végre rám vethesse magát. Egy csöppnyi tisztásra értem. A kutya egy leelőgő faág alatt ült, a vizet nézte. Nyirkos szőren vékony ágak és elszáradt falevelek jelezték, hogy merre is járt. Előtte valami hevert a homokon. Odaértem. Két fehér gumicsizma volt. A kutya a vizet pásztázta. Együtt néztük a hullámokat. A lassan sündörgő, érthetetlenül nehéz hullámokat. Egy megrakott uszály haladt a távoli tenger irányába. Leguggoltam a kutya mellé. Csöndben megvártuk a hajó hullámain. Egyre intenzívebben fodrozódott a víz, egészen a lábunkig küldte a hajótest üzenetét. A nap sugarai bágyadtan csillantak a víz tükrén meglovagolva az enyhén habos fodrokat. Mindketten szerettük nézni. A kutya hirtelen felpattant, füleit felcsapta és ugrott kettőt a vízbe. Épp szólni akartam, mikor én is megláttam azt, amiért ment. Elindult ki a vízből, egy zöldesfehér rózsával a szájában.

A nap lemenőre fogta az irányt. A fűzek egyre mélyebben tolták árnyékukat a Duna megunhatatlanul változó vize fölé, megijesztve a part irányába úszó idei kacsákat. A kiugró köveken üldögélő horgász szedelőzködni kezdett, mára bevégzett. Közeledett a napszentület.

Vass Veronika

Egyetlen sort sem írt le olyan melegséggel, mint a magyarokról

KRLEŽA, A HORVÁT ÍRÓFEJEDELEM

Mihovics József

Miroslav Krleža (1893–1981) magyarországi elismertségének bizonyossága a sok-sok, nálunk kiadott műve s az öt értékelő írások sokasága. Több monográfiát jelentetett meg róla Lőkös István irodalomtörténész. Kezembe került legújabb, nyomtatásra előkészített horvát nyelvű visszaemlékezése, amely a *Susreti s Krležom (Találkozások Krležával)* címet viseli. A terjedelmes, száz-egynéhány oldalas esszét a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézete tervezi megjelentetni.

Krležáról a szerző még debreceni egyetemistaként (az ötvenes évek elején) hallott először, amikor magyarul alig valami jelent meg tőle, s a két ország között elmérgesedett viszony miatt nem is lehetett számítani áttörésre. Ez indította arra, hogy horvátul kezdjen tanulni, ami esetében, a ruszisztika hallgatójaként, viszonylag könnyen ment. Sajnálkozik, hogy a hatvanas-hetvenes években nem készíthetett hangfelvételt az írófejedelemmel folytatott beszélgetésekről; nem volt szokás akkoriban, hogy egy fiatal, magyar főiskolai asszisztens magnóval és mikrofonnal felszerelve keljen útra egy másik országba. Két évtizeden át járt az íróhoz Zágrádba, hol az otthonában, a belvárososhoz közeli Gvozdon, hol a lexikográfiai intézetben találkoztak, de előfordult, hogy betértek a városi kávéházba vagy valamely étterembe. Ilyenkor a házigazda autójába ültek, kezdetben nagy fekete Chevrolet-ba, aztán Mercedesbe, amelyhez sofőr is dukált.

Az ifjú irodalmár a színházi (Glombay Ltd. a Nemzeti Színházban 1958-ban), illetve az első olvasmányélmények hatására levelet írt Krležának, a lexikográfiai intézet zágrábi vezetőjének. Kérdéses volt, hogy szóba áll-e vele a címzett? Nagy örömeire igen, és rögtön följajánlotta: keresse föl, ha Zágrábban jár. E levél félig horvátul, félig magyar nyelven íródott. Az eleje géppel, a másik része kézzel, tökéletes magyarsággal: „Kedves Lőkös, bocsássa meg kérem az én szegény és szánalmas magyarságomat, de úgy érzem, hogy mégis okvetlenül magyarul kellett volna, hogy feleljenek a maga spontán és szimpatikus levelére, de sajnos nem voltam elég bátor, hogy reszkírozzam ezt a veszélyes kalandot. Legőszintébb üdvözléssel: M. Krleža. Zgb, 18. XI. 1960.” Az író később, a személyes találkozások során is ragaszkodott hozzá, hogy magyarul társalogjanak.

Minden bornál többre tartotta a badacsonyi kéknyelűt

A magyar vendég az első zágrábi útja során bejelentés nélkül tért be a lexikográfiai intézetbe, ahol szíves fogadtatásban volt része. A váratlan találkozást így írja le Lőkös: „Jó napot, Lőkös, örülök, hogy itt van Zágrábban, üljön le, kérem.” „Dobar dan” – köszönt vissza Lőkös, mire a reakció: „Mit dobar dan, beszéljen, kérem, magyarul!” Mászor is így fordult látogatójához: „Beszéljen, kérem, magyarul, kevés alkalmam van megszólalni a maga anyanyelvén.”

Krleža ebédre invitálta saját házába, ahol főként az író fiatalkoráról esett szó, Pécsről, ahova középis-

kolába járt és a pesti Ludovikáról, ahol az előírt négy év helyett csak kettőt töltött. Az előzékeny házigazdát a magyar társadalmi, politikai viszonyok is érdekelték, akárcsak az irodalmi élet az '56-os forradalom után. Rákérdezett Németh Lászlóra, Illyés Gyulára, Déry Tiborra és másokra. Méltatta Németh Lászlót, aki dicsőően írt Krleža Ady-esszéjéről és a Glembayokról. Minden egyes alkalommal elmaradhatatlan beszédtema lett kettejük közt a nyolc évszázados magyar–horvát együttélés, amely az illírizmustól egészen 1918-ig tartott, s kitörölhetetlen a két nép közös történelméből. „Lesz még jobb is a viszony!” – reagált Krleža, célozva a napi politikai eseményekre.

Közben a kulináris élvezeteknek is átadták magukat, köszönhetően a magyar szakácsnő főztjének. Katarina Farkaš (Farkas Katalin) mentegetőzött ugyan, hogy csak kacsahús van a háznál, de előételnek készített zöldséglevest, sőt palacsintát is süített magyarosan. A háziasszony Varasdról szegődött zágrábi szolgálatra, s büszkén újságolta: ősei magyarok. Mászor is előfordult, hogy magyar specialitásokkal rukkolt elő, avagy zagarjei struklét (rétesfélét) süített, amihez Krleža hozzáfűzte: Pécses és Pesten szerette az ottani réteseket, de az igazi kedvenc a krémes volt.

A fiatal irodalomtörténész hol a hosszas vonatozást választotta, hol Škoda autójával kelt útra Egerből Zágrádba. Minden egyes találkozásuk könyvajándékkal zárult. Kettejük eszmecsereje során Eliza Gerner, alias Gerner Erzsébet színésznőről is szó esett, aki bejáratos volt a gvozdi villába. A horvát színpadi legenda nyelvtudásának köszönhetően (a soknemzetiségű Vajdaságban, Zomborban született) magyar és német tragikaként is fellépett színpadon, szerepelt filmekben, televíziós műsorokban, irodalmi esteken. Íróként is jegyzik, több élettrajzi ihletésű, főként színházi témájú könyv szerzője. Az *Oproštaj s Gvozdom (Búcsú a Gvozdtól)* címmel 1993-ban megjelent munkájában (miután Krleža és párja, Bella is távozott az élők sorából) megörökítette a családhoz fűződő bensőséges kapcsolatát. Bellával egyébként kolléganők voltak, őt is színészi tehetséggel áldotta meg a sors. Erzsébet több Glembay-drámában is játszott a zágrábi Nemzeti Színházban, amelynek azután lett állandó tagja, hogy 1948-ban elvégezte a teátrum stúdióját. Előtte, a háborús években Pesten közgazdászként diplomázott. Krleža rendre magyar dolgokról kérdezte őt is, miközben házigazdaként tanújelét adta, hogy minden bornál többre tartja a badacsonyi kéknyelűt.

Lőkös baráti vagy még inkább munkalátogatásai folytatódttak a forrongó horvátországi hetvenes években, s tartottak 1981-ig, Krleža haláláig. Az 1971-es horvát tavasz idején arról is szót váltottak, hogy a szovjet birodalom feje, Brezsnyev késznek mutatkozott „baráti segítséget nyújtani az ellenforradalmi készülődés leveréséhez”. Erre hál' Istennek nem került sor, arra viszont igen, hogy a megmozdulások vezetőit (köztük a későbbi köztársasági elnököt, Franjo Tuđmant)

börtönbe zárják. Krleža fáradhatatlanul beszélt magyarországi élményeiről, a diákévekről, arról, hogy a nagy háború idején bejárta Baranyát, Esztergomot, a budai Svábhegyet és a távolabbi Tátra magaslatait, miközben borjútját (katonai hátizsákját – a szerk.) teltömte könyvekkel, amelyeket még őrőségben is fellapozott, miközben az Európa politikai és kulturális együttélés fényesnek hitt, ám sok tekintetben hamisnak bizonyult illúzióját ringatta magában.

Műveiben megjeleníti a pécsi és a pesti diákéveket

Amikor az alkalmi kérdező a drámák és regények szereplőinek a valódiságát, alteregóját tudakolta, az író így felelt: „Ez fölösleges dolog... Ön egy detektív... Valóban fölhasználtam fiatalágom pécsi és ludovikás élményeit, ...ám változtattam is rajtuk, ahogy azt a cselekmény belső szerkezete megkívánta.” Realisztikusan ír viszont az 1947-es magyarországi látogatásáról, ahova a jugoszláv kulturális küldöttség tagjaként tért vissza. Igaz, az így született útirajz is tele van meditatív elemekkel, nem kevésbé politikai kitekintéssel. A szépiro tehetsége bontakozik ki abban, ahogy rácsodálkozik a változó világra, miközben megnyugvással konstatálja: áll meg az elegáns Nádor Szálló, a Király utcában megvan a Caflich cukrászda, aztán, továbbmenve, a négytornyú katedrális vagy a régi ábrándos séták emlékét idéző gesztenye- és platánsorok.

Az érdeklődött családi titkaiba is beavatta, mesélt apjáról, anyjáról és külön Teréz nagymamájáról, aki Varasdról költözött hozzájuk. Az ő családjára nagykanizsai, úkanyját Hunyadinak hívták. Nagyanyjában a muraközi népeletet és mentalitást ismert meg, az izes és kifejező káj nyelvjárást, amelyen a mama a népmeséit, mondáit adta elő, s amelyen az író a fő művei közt számoltartott (Ady kurucverseit idéző) balladáit születtek. Az Ady-hatásról ezt mondta: „Tudja, abban az időben sokat olvastam már Adyt, ismertem Jászi radikalizmusát, és tudtam, hogy mindketten hívei a dunai népek megbékélésének. Valóban mélyen hatott rám pl. A Duna vallomása c. Ady-vers.” S amihez még mi tehetjük hozzá: briliáns az Ady *Sírni, sírni, sírni* (Jecati, jecati, jecati) című versének Krleža által jegyzett horvát fordítása. Ennek kezdősorai is érzékeltetik, mennyire sikerült visszaadnia a költemény hangulatát: „Čekati, dok se jave zvona noći, / kako će žalobna povorka proći.” (Eredetiben: „Várni, ha éjfél ut az óra, / Egy közelő koporsóra.”) És a záró két sor: „Testament pisati, očajno klecati, / i tako jecati, jecati, jecati.” („Testamentumot, szörnyűt írni, / És sírni, sírni, sírni.”)

Lőkös igazi komparatistaként tovább kutakodva Ady Krležára gyakorolt hatásáról, a horvát író-költő balladáiból idézi azokat a sorokat, amelyek szinte szállóigévé váltak a horvátoknál. A kétsoros versszakokban (ez is Ady-hatás) arról esik szó, hogy a jobbágnak mindig is robotolnia kell, soha nem történhet meg, hogy ne kelljen katonának vólnia. És akkor az ominózus pasz-



Forrás: Facebook/Miroslav Krleža író

szus a szóismétléssel: „Nigdar ni tak bilo, da ni nekad bilo, / pak ni vezda nebu, da nam nekad nebu”. (Szabad fordításban: sosem volt úgy, hogy valahogy ne lett volna, és most sem lesz úgy, hogy valahogy ne legyen.) Krleža minderre elérékenyülve csak ennyit mondott magyarul: „Valóban szimpatikus a maga hipotézise. Tudja, tudatom mélyéről előtörnek a sokat olvasott Ady képei, motívumai.” Ugyanezt mondhatta volna a Nyugat költőjének a zsoltáros énekeiről, bibliai témáiról (így *A vér és arany* című ismert vers kapcsán), amelyek szintén visszaköszönnek nála.

Számított arra, hogy „hungarikum” könyveit kiadják Pesten

A búcsúlátogatást külön részletességgel írja le az emlékező. 1981 augusztusában járunk, s Krleža most is csak magyarul beszél. 1942-ben írja naplójában: „A magyar a fejemben él, ahol egész emeleteket, erkélyeket, ablakokat [...] foglal el. Ezzel a vendéggel, lakótársal élek negyven éve otthonomban, együtt a zsandárjaival és grófjaival, a háborúkkal, a politikával, amely kü-

lönböző kalandokba sodort. Képtelen vagyok kitérni előlük.” Ezzel összefüggésben munkásságának egyik méltatója (Vlado Čerina) még életében megjegyezte: egyetlen sort sem írt le olyan melegséggel, mint a magyarokról, akiknek a részéről pedig számos megaláztatás érte diák korában. Lőkös ezen közbevetésére könny szökött Krleža szemébe. Mi más ez, ha nem egy idős, 88 éves ember szentimentalizmusa, ambivalenciája, amely a gyűlöllek és szeretlek két véglete közt mozog?

Lőkös a forró augusztusi napon, az utolsó találkozásakor is többet citált az író műveiből, megnyilatkozásából, mire jött a válasz: „Amíg hatvan év múltán is esszéket, novellákat, regényeket és verseket idéznek, azt jelenti, hogy nem adtuk át a lelkünket az ördögnek.” Aztán még hozzátette: szeretné, ha a „hungarikum” könyveit kiadnák „ott fönn Pesten”, hisz ahogy ismételtén fogalmazott: „Ne felejtse, már többször mondtam magának, közöttünk csak egy patak folyik, a Dráva, és nem nehéz hidakat építeni a Dráván.”

És tegyük hozzá: a másik határfolyón, a Murán...

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Ágoston Szász Katalin (1996) szerkesztő, kulturális újságíró
- Bodon Gergely Dávid (1998) költő, író
- Bonczidai Éva (1985) író, szerkesztő
- Czegő Zoltán (1938) költő, író, újságíró
- Csikós Szilvia (1964) költő, televíziós szerkesztő
- Drávucz Zsolt (1997) költő
- Gál Vilmos (1972) író, történész
- Juhász Kristóf (1982) író, újságíró, előadóművész
- Kántor Mihály (1974) szakíró
- Marcák Gergely (1990) költő, író, zenész
- Mészáros Márton (1995) újságíró, író, szerkesztő
- Mihovics József (1949) újságíró, szerkesztő
- Vass Veronika (1972) író, pedagógus

novella

EMBEREK AZ ÚTON
GÖCSEJBEN

Juhász Kristóf

Jöttek a népek: turisták, kíváncsiak, kiégettek, bohémek. Hogy ne féljenek a csöndtől, pacalt adtak szederért cserébe. Jöttek a faluba, vendégek voltak, aztán visszamentek a városba, ahol csak lakók.

Ismerek olyat is, aki az egyikből a másikba menekül, mert élni akar vagy halni. Meg olyat is, aki falun és városban is otthon tud lenni, mert a dolgokról való tudása nem veszi el a kedvét. És persze olyan is akad, aki a nem tudástól őrzi meg kedélyét.

De jó is itt lenni! Nyáron hosszú az élet, télen rövid, tavasszal kótyagos, ősszel rendes. Nyáron dolgozni nem könnyű. Inkább csak tenni-venni, belefogni-félbehagyni, kupáskodni. Tűnődve molyolgatni. Nagy a birtok, sűrű az erdő, széles a határ, hát minduntalan észébe jut valami az embernek. Milyen madár az a nagy, hosszúkas, amelyik nem a szajkó? Miért mindig akkor röppen föl a ráérős sas a póznáról, amikor előkerül a fényképezőgép? Mekkora nőne a páfrány az ereszsatornában, ha sose pucolnám ki? Ki itta meg a vörösbort, míg aludtunk? Mit mondott Horthy Miklósnak a sárkány? Lehet-e fából kőkrisztust faragni?

Az ember tűnődik, nevet, odamosolyog. Ha meg a frissen meszelt falat összeszarja a kágyilló, káromkodik. Nagy ritkán mégis beleszad a dologba, de aztán megy beszélgetni, barátkozni, inni. Ott nyáral, ahol él. Ha észébe jut, kertjéből virágot vág az asztalra, mielőtt jönnek a többiek. Az ablakkal szemben azok a szilaj püspöklilák, amik nem a rózsák, különösen szépek. Lehet, hogy ezeknek a kipárolgására gyanakodott gróf Bélberek Bélber Ödön 1879-ben, mikor a göcseji időeltolódást vizsgálta. Pár évvel később rájött, hogy nem időeltolódás lesz az, hanem maga a szárnyas Kairosz, az isteni idő. Legalábbis bizonyos körülmények között.

Volt ennek a gróf Bélbereknek egy ükunokája, az is ott élt, amiről beszélünk, és ennek a Bélberek ükunokának volt egy amerikai író barátja, bizonyos John Paul George Mytvys. Ennek az amerikai Mytvysnek pedig volt egy híres könyvsorozata, a Kellemetlen alakok. Lefordították vagy ötven nyelvre, nyert egy csomó díjat, ahogy az lenni szokott. A könyvek cselekménye fordulatossá, nyelvezete élvezetes volt. Kaland, szerelem, ármány, egy csipet bölcsesség, némi



Invazív virágok II. (akril, 100 × 80 cm, 2015)

botránkoztató groteszk, morzsányi misztika. A történetek szereplői pedig módfelett kellemetlen alakok egytől egyig, olyanok, akikkel nem szívesen találkozna az ember. Ezekbe a regényhősökbe nem élte bele magát senki, csak élvezettel fintorgva figyelték őket az olvasók: nahát,

mennyi-mennyi kellemetlen alak! A sorozat kötetei: Kellemetlen alakok. Kellemetlen alakok úton. Kellemetlen alakok a téli hivatalban. A hadsereg kellemetlen alakjai. Kellemetlen alakok motoron. Kellemetlen alakok a zeppelinen. Kellemetlen alakok égen és földön. Kellemetlen alakok az úrben. Kellemetlen alakok a dinoszauruszok földjén. Kellemetlen alakok sikolya. Kellemetlen alakok imája. Kellemetlen alakok az ágyban. Kellemetlen alakok a szabadság mámorában. Kellemetlen alakok hideg csillagok alatt. Kellemetlen alakok hajnala. Kellemetlen alakok mágiája. Kellemetlen alakok végső higiénijája.

A legutóbbi kötetekre, ahogy azt éles szemű kritikusok is megjegyezték, Mytvys elfáradt. Sikerének ára volt: a létező legkellemetlenebb alakokkal kelt és feküdt. Életét elerasztották az általa kitalált, taszítóan ellenszenves regényszereplők. Nem tudott elmenni egy közönséges étterembe vagy vendégségbe, mert mindig észébe jutott, mikor John döglött egeret tett Sarah teájába, vagy mikor Bill oda sem figyelve lelökte a boszorkányságtól összement Thomast a bogrács széléről. Kirándulás közben mindig a háta mögé tekintgetett, hátha követi őt az ösvényen Peter, aki óriáspókká változott, s így nem vehette feleségül sem Suzyt, sem Julianne-t, ezeket a kellemetlen nőszemélyeket. Vonatra szállni vagy autóba ülni sem mert, hisz minden mozgó járművön ott ülhetett bombáival és késeivel Fatima, a terrorista, ez a kellemetlen fruska. A padláson LaCarlboom, a kellemetlen alvajáró neszezett, az ágy alatt Joe, a kellemetlen pánikbeteg bujkált, a kamrában pedig Liza, a kellemetlen, evészavaros törpe kotorászott.

Persze föl lehetne tenni a kérdést: miért írt ez a Mytvys csupa kellemetlen alakokat? De inkább tegyük föl úgy: ki olvas szívesen kellemes alakokról? Hiszen akivel az ember szívesen találkozna, azzal úgyis találkozik. Persze olyannal is találkozik, akivel nem találkozna szívesen, ám olyankor elégtétellel mondhatja: nahát, pont olyan kellemetlen alak, mint a könyvben!

Így aztán a kétségbeesett Mytvyst idehívta barátja, a Bélberek-ükunoka, hátha itten kipihenheti magát.

Pihent szegény író, pihent, ahogy errefelé szokás: átúsztta a kustánszegi tavat, csónakázott Zalalövön, halat evett, erdőben csattogó olajkutatkat szimatolt, elhagyott vadászlesek-

be mászott föl messzelátni, szedret gyűjtött, szarvaslegyekről menekült, és számolgatta a kőkrisztusokat a kanyargós göcseji utak mentén. Errefelé kevesen élnek, és annak a kevesnek a többsége sem ideges fajta. Nem is szoktak túl gyorsan menni az utakon, amelyek mentén azok a kőkrisztusok állnak. Még a szenvedélyes gyorsan menők sem élvezkednek sokáig, mert az út vagy kanyarog, vagy gödrös.

Amerika meg, ahol Mytvys élt, mikor nem itt pihent, hiába nagy, ha túl sok a nép. És amilyen sok, olyan gyorsan is megy mind, mert minden út egyenes. Mytvysnek is ez volt a baja: meglátott valakit a megye túlsó végében, ahogy közeledik, és mire eldönthette volna, hogy van-e hajlandósága egyáltalán köszönni az illetőnek, az már ott is volt mellette. Így rohannak át életükön ezek a kellemetlen alakok Amerikában – de ezt Mytvys sose mert megírni, hisz akkor összepiszkította volna egész karrierjét.

Mikor Mytvys ment a kőkrisztusokat számlálva, és látta, hogy mennek az emberek az úton Göcsejben, már előre félrehúzódott. Aztán mikor látta, hogy ezek az amerikai tempóhoz képest szinte sose fognak elmenni mellette, visszament az útra, nézni, hogy miért jönnek ilyen lassan. Nézte, csak nézte, és egészen addig nézte, míg föl nem ötlött benne, hogy ezek talán nem is olyan kellemetlen alakok, hanem egyszerűen emberek, akik mennek az úton Göcsejben. Mire nagy sokára odaértek mellé, néha már köszönni is volt kedve nekik. És mivel a göcsejiek egyáltalán nem olvasták John Paul George Mytvys Kellemetlen emberek sorozatának köteteit, és fogalmuk se volt róla, hogy híres író, ugyanolyan normálisan fogadták köszönetét, mintha ő is csak egy ember lenne, aki megy az úton Göcsejben.

Ettől aztán Mytvys rendkívüli nyugalmat kezdett érezni kiégett, zavarodott lelkében. Oly mértékben lehiggadt, hogy első kiegyensúlyozottságában vett is egy házat Göcsejben, és megírta élete első, kísérletezőn őszinte hangvételű, egyben formabontó regényét, az Emberek az úton Göcsejben címűt. Természetesen ebben a regényben is történetek kellemetlenségek, de alapvetően mégiscsak olyan emberekről szólt, akik mennek az úton Göcsejben.

És ezt a könyvet is eladták valahogy.

Mondom: jó itt lenni.



Invazív virágok III. (akril, 90 × 70 cm, 2018)

Csikós Szilvia November

Akkorra kupac félholt levél már rég
ropogós avar lesz – nyilván
Aztán a páratartalom is bekavar

Hold vakotás tükre új arcot mutat
hűvös bőre borzongat szegényt, dúsakat
gyávának, hősnek azt adja, ki amit akar

éretlen igazat, érett tévedést,
majdnem-számvetést – ki mást nevezhetnék
könyvelőmnnek: őszömet meg az ént.

Éles tölténnyel lő, és el is talál
– golyóálló mellény a múlt –
vagyis nem nyír ki, csak fájdogál..

...előre december: Jössz-e, mondd?
Dúdolsz-e múlt Karácsonyokról,
vagy csak bús szertartás dallamára szolmizálsz?

...dó, ti, lá, lá, szó...

November derekán valahogy mindig
igazam szokott lenni. Lényege: az ősz nekem
túl jól szép, és túl rosszul jó.

És minden évben mindketten itt vannak velem.

Czegő Zoltán Sommer ballada

A munkanélküli nem oszt, nem szoroz.
Nem libazsíros egyetlen zakója.
Ha magyar, elég, mint tapló füstölögve.
Csak élt, mint bánya mélyén a napóra.

A munkanélküli csak ritkán ünnepel.
Kalász-gondjait holdsarló vágja.
Karácsonykor van ingyen eledel.
Ilyenkor ima nő benne: – Úristen, hátha...!

Van úgy, hogy dolgozik kapkodva.
(Lányával így szeretkeznek a gazdagok.)
A törvényeket mind, mind ismeri.
A Corpus Juris megvonta tőle az asztagot.

A sommer igazságot csak álmában teszen.
Pünkösdkor a vállán fekete talár volt.
Majd önmagát álmodja a letűnt végeken,
és kardosan ébred a test, a lerágott.

A lélek is kihúzza magát ilyenkor,
s fölkél az egykori honvéd a sárból.
Összetapadnak akkor a dolgok is rendre
a szívben, a zászlón, a csókban, akárhol.

Néha egy-egy nemzeti ünnepen
nyakkendőt köt. Övéi köpnek utána.
Undorral nyugtázza: túl van a negyvenen!
S még sosem vitt terítőt az Úr asztalára.

Hát elvénült, s immár minden mindegy.
Sosem rajongott, és így ma sem vádol.
– Ez a kevéske rossz lassan eltelik. –
Vigyora ítélet nemzete javáról.

Meg-megfáradó asszonya kerüli,
s igen a bába, az orvos, a halál.
Kövekkel dobálta a menny boltozatját.
A körmenetben Nagyasszonyára talál.

Erkölcsei passzusának nincs hija, szeplője.
Ívfény fején az éjféli, dele kútsetét.
Évgyűrűi a két szeme közt sorjáznak.
Nem jár ki neki a szentbeszéd.

Mellén pörköelve égett a szerelem.
Mára csak hegek. És csönd ott legbelül.
Irgalmazz neki édes Istenem!
Fonnyadt ágyéka már föl sosem hevül.

Bizonyos, hogy eljön az utolsó óra.
Didergő Celsius herceg hozza el.
Temető árkán kereszt, menóra.
S fönn egy század csontbaka énekel.



Erotika I. (akril, 200 × 150 cm, 2012)

Drávucz Zsolt Ima

Leborulok előtted a hús avarban.
Lábadat bámulom. Lépteid nyugalmánál
csak a lombkoronák hirtelen némasága
magasztosabb. A fenyvesek fölött már
pirkadat bontja a sötét égmezőt. Közel
vagy, egyre közelebb. Ágak reccsennek,
bogarak szaladnak az orrom előtt, arcom
nem rezzen. Odaadom neked húsumat
és bőrömet. Koponyám alatt vacsorázik
holnaptól a család a zöldre festett faasztalnál,
a vendégek gyönyörködnek bennem.
Hamarosan ideérsz, és én áhítattal nézek
fel rád, és te, az erdők hatalmas istene,
átadod kezedből a megváltás csillogó
szilánkjait. Agancsaimat földre ereszttem,
hogy győzhess. Közel jársz.

Képeslap

New York, 1972

A kristálycsillárok esetenül koccantak össze
a tompa dübörgéstől, valamilyen számozott
sugarút sokadik házának hatodik emeletén.
Nem ismertem sok embert a partin. Nagyjából
harminc fő gyűlt össze a lakásban, többnyire
fiatalok, akik francia pezsgőben zuhanyoznak
az ilyen estéken és papírpénzzel gyűjtik meg
a kubai szivart. A lemezjátszóról a fényűzéshez
szokatlan zene szólt, a házigazda gyűjteményéből,
Stones, Zeppelin, Elvis, Buddy Holly, Dick Dale,
Hendrix, miegymás. A harmadik alkalommal már
mind elviselhetetlenül unalmas volt. Valaki
boldog július negyedikét ordított az erkélyen,
pedig augusztus közepe volt. Nem érdekelte.
Egy márványarcú nő hívott félre engem, mikor
a többiek az angol gin tömény párájában
letépték magukról a rájuk szabott ingeket.
Tőle tudom, hogy azt suttogják, a kulcsra zárt
hálószobában két veterán hallgatja befóliázva
az ébenszokrény szűrt csendjét. Hátukban kés.
A szövetekből kihulló gombok szétpattogtak
a fapadlón. A nő nevetett, olyan kacagással,
amitől a tengerészek rettegtek a háromhetes
parttalan hánykolódások idején. Mondott még
valamit, mielőtt ruhájának híján az én gombjaimat
próbálta földre szórni, akár töltényhüvelyeket sortűznél.
A taxiban ébredtem, mintha napok teltek volna el.
Boldog július negyedikét üvöltött valaki az erkélyen.
A szomszéd háztömbökben égtek a villanyok.
Hajnali kettő volt. Talán augusztus huszonegyediké.

Az ellenállás dalai

Marc Ribotnak köszönettel

És a farostok megfeszülve engedelmeskednek
az intő kéznek, és mint a fény a tükrök között,
saroktól sarokig fut a fém remegése, és mi mind
rezgő testek vagyunk, és úgy rezdülünk idővel,
mint a kifordított dallamok, és a zsidbadt hőmpöly-
gésben csak a mi bordáink által fog rengeni a hús,
és egyszerre zendülnek behangolt részeink, és
dalainktól remeg az úr is, és mi leszünk a terem,
és hallgatjuk, hogyan falja fel bennünk egy
szál fadarab kezéd alatt a csendet.

Bodon Gergely Dávid A kimondhatatlan

Ha az elmúlást csöndnek nevezzük,
akkor az élet kimondott szavakból áll.
Minek formát adva leír, és kiejt bárki,
nem nyelheti el azt végleg a halál.

Minek alakja van, valósága sokszor
nem olyan! nem az! nem hasonló!
Mert mi néha alaktalannak marad,
csak az lehet a valóságnak elég jó.

S ki éjjel szavakból falat épít, olykor
berúgja saját királyának kapuját.
Mert e véges világban leírt minden
dolgot, a végtelenen szapul át.



Erotika II. (akril, 200 × 150 cm, 2011)

szempont

Arról, hogy mit veszünk, ha elfeledkezünk a mozi varázsáról

BOLDOGÍTÓ NEM

Az MGM stúdió kénytelen volt cáfolni egy sajtóhírt, miszerint a soron következő Bond-film, a *Nincs idő meghalni* premierjét nem tolják el még egyszer a koronavírus-járvány miatt, hanem busás anyagiak fejében megpróbálják streaming-szolgáltatókkal forgalmazni. Tárgyunk szempontjából felesleges arról beszélni, hogy kacsáról vagy szivárogtatásról lehet-e szó, hiszen sokkalta komolyabb kérdések is felmerülnek a hírt olvasva. El lehet-e várni a rajongók millióitól, hogy a forgatás utolsó napjától számítva másfél évet – tehát jövő áprilisig – várjanak Ófelsége legtitkosabb ügynökének huszonötödik kalandjára, ha adott esetben otthonuk nyugalmában és biztonságában már a következő hetekben is megnézhetnék a kémfilmet? Csak sejteni lehet, hogy milyen változásokat hozott volna, ha az utóbbi egy-két év legjobban várt mozidarabja (is) kikerülte volna a mozivásznak. Az elképzelésre felbőgült az internet népe, és a legtöbb megnyilvánulás nem hagyott kétséget afelől, hogy a Bond-szériák kedvelői bizony nem kívánják az otthonaikban követni a mozgalmasabbnál mozgalmasabb képsorokat. Pedig a világjárvány megerősítette a mozik ellen már régen megfogalmazott hangokat, amelyek valami olyasmit hirdettek, hogy a mozi már halott műfaj és nem trendi. Nem kizárólagosan azért, mert egyre több a silány, vacak produkció az értékes, egyedi látásmódú és sajátos filmnyelvet beszélő alkotások között vagy egyre többször azok helyett. Nem is a távol-keleti moziipar megizmósodása miatt, hanem mostanában leginkább azért, mert a világjárvány miatt sorra mondták vissza vagy csúsztatták a legtöbb szuperprodukció bemutatóját (március közepén történelmi mélypontra voltak a mozik az Egyesült Államokban, de októberben Woody Allen új filmje, az *Egy esős nap New Yorkban* csak háromszáz embert vonzott a nyitva tartott kevés amerikai filmszínházba), a moziba küldött filmek többsége pedig nem hozta a kívánt bevételeket. Számítalan intézmény kénytelen volt lehúzni a rolót, közülük több ki sem nyitott, de az újranyitottak között is akadnak „reni-

tensek”, amelyek ősztől újra bezárni kényszerülnek. Ilyen a huszonöt éve működő Cineworld mozilánc is, amely ideiglenesen az összes brit és amerikai moziját becsukja.

Ez is szépen mutatja, hogy a pandémia rendkívüli jelentőséggel bír a garast a hagyományos forgalmazás mellett letévők számára. Nagy-Britannia első számú mozihálózatának döntése százhuszonnyolc filmszínházat érint, körülbelül 5500 ember veszítheti el a munkáját. Másrészt, a Cineworld leányvállalata éppen a Cinema City International hálózat, a legnagyobb Magyarországon működő multiplexmozi-hálózat zászlóshajója. A magyar mozijegyeladási adatok nem túlságosan kétségbeesítőek, viszont az már súlyos válságtünet, hogy idén csak alig néhány magyar játékfilmet mutattak be, a legtöbbnek jövőre tolták a premierjét, ezért csupán a minősíthetetlen *Pesti balhé* számíthat „közönségsikernek” – körülbelül 80 ezres össznézőszámmal.

Ahelyett, hogy a nagy stúdiók látványos gesztusokkal támogatták a súlyos válságban lévő mozilánccokat akár filmek dafke moziba küldésével (a karácsonyi szezonban vagy '21-ben), gyakran alternatív megoldást választanak. A Disney például úgy döntött: az eredetileg októberi mozi bemutatóra szánt *Leiki ismeretek* című animációját nem engedti a színes, széles vászra, helyette december 25-től a Disney+ csatornán teszi elérhetővé. Mondani sem kell, a Nemzetközi Mozik Szövetsége (UNIC) „megbotránkoztatónak és kétségbeesőnek” látja az „Egérbirodalom” döntését, de ez a jelek szerint cseppet sem érdekli őket. Az aggodalom nem hatotta meg az *Amerikába jöttem* második részének készítőit sem, mert hiába ígérne csengő kasszát, Eddie Murphy vígjátékfolytatását nem fogják vetíteni, helyette az Amazon streaming oldalán kerül bemutatásra decemberben. Mindeközben a Netflix, a legismertebb szolgáltató sorra dobja be a nagy neveket: David Attenborough *Egy élet a bolygónkon* című friss doksija óriási siker és fontos üzenet, és hamarosan debütál a *The Midnight Sky*, amelyben George Clooney játssza az általa rendezett főszerepet.



Cinema Paradiso Forrás: Cinenuovo Kft.

Az idők változnak, Bob Dylan megénekelte már fél évszázada. Ez feltétlenül nem is jelentene rosszat, de úgy tűnik, mostanában egyre kevesebbet mérlegelünk, mielőtt fejest ugranánk az újdonságba. Az egy dolog, hogy a mozik szinte egységes bezárása után sok filmszínház kinyitott a nyár folyamán, de ahhoz, hogy valóban talpra tudjon állni az ipar, egyetemes támogatásról kellene döntenünk a világ kormányainak. Nem csak azért, mert ha csődbe jutnak, lóttek a hálózatoknak, a forgalmazóknak, a tömegfeszítelőknak és nem mellesleg ugrott az állása azoknak, akik szegéről-végről az iparág eltartottjai. Azokról, akik napról napra megtöltötték (bizonyos esetekben most is ezt teszik) a vetítőtermeket, még nem is szóltam.

Mielőtt valaki szplínesen legyintene egyet, emlékezzünk csak arra, hogy nem is olyan régen még tömegek jártak el otthonról egy nagyon is nyilvánvaló céllal: filmet nézni. Kasszapultokhoz vagy jegyautomatákhoz kígyózó sorokban tolongtak a jegyekért, rácsálták a nachost és a popcornot, szürsölték a kólát. Lélegzetelállító és elgondolkodtató előzetesek nézésével múltatták a film kezdése előtti perceket, aztán másfél-két óráig meredtek a hatalmas vászonra.

A közönség nevetett, izgult és sírt, együtt. Most a panel- és üvegházak magányában, a tévé vagy a laptop kijelzője előtt kuporogva teszik ugyanazt, de most egyedül. A hozzámm hasonlóak, akik az életük jelentős részét moziuterekben töltötték, soha nem fogják örömmel fogadni, ha akár csak egyetlen filmről, ami felkeltette az érdeklődésüket, le kell mondaniuk. (Mert ugye, nyilvánvaló, hogy az HBO GO még úgy-ahogy elmegy, de a Netflix és társai már az ingerküszöb előnytelenebb oldalán állnak.) Természetesen az elvi aggályok mögött nincsen semmiféle összeesküvés és még azt is megértjük, hogy ebben a sajátos helyzetben valóban kisebb az esélye annak, hogy idegen nyál vagy takony fröccsenjen ránk, hogy a hozzátartozón kívül más is a filünkben köhögessen, ha a saját, jól bevált kanapénkon ülünk. Azt a fogkrémet, amit egyszer már kinyomtunk a tubusból, nem lehet visszatuszkolni, de az egészséges középútról mégsem szabadna végképp letérni, ezért az online térnyerésnek csak ideig-óráig szabadna jelenennie a filmiparban. Az Egyesült Államokban befutott, majd csúnyán elfeledett német pszichológus és teoretikus, Hugo Münsterberg már száz évvel ezelőtt megpróbált

tudományos feleletet adni az elemi kérdésre, miszerint miért járunk moziba. A „tömegek szórakoztatását, gyönyörködtetését és boldogítását” látta a moziba menetel értelmének. A műfajba vetett mániákus hit azonban nem csak őt jellemezte, a hollywoodi aranykorról vagy az európai hősidőkről, hogy a *Cinema Paradisó*ról ne is beszéljünk! Nem pusztán véletlen, hogy a vetítőterem elsőtűtített, hogy bárhova ülhet a néző, mert bármilyen szögben élvezheti a látványt (a vászon ferdesége nem okoz torzulást), hogy a fények sokfélesége éppen egy nagyméretű vászonra ül ki. A néző részvétele, képzelőerője és figyelme elengedhetetlenül teszi a megértést, de cseppet sem mindegy, hogy elköteleződésnek és közösségi tevékenységnek vagy szimpla unaloműzésnek és időpazarlásnak tekintjük-e a mozizást.

Kedves
Olvasónk!

Mindannyiunknak vannak kiemelkedő olvasmányélményei, amelyekhez időről időre visszatérünk, és amelyek iránytűként működhetnek életünk során; gyakorta idézzük őket, hivatkozási pontként tekintünk rájuk, jó szívvel ajánljuk barátainknak.

Ha szeretné megosztani velünk az irodalommal és kultúrával kapcsolatos gondolatait, vagy beszámolni a legmeghatározóbb olvasmányélményeiről, emlékezetes színházi előadásokról vagy kiállításokról, írjon a szerkesztősegreg@kmtg.hu vagy a Petőfi Irodalmi Ügynökség, 1394 Budapest 62. Pf. 394. címre.

A közérdeklődésre leginkább számot tartó, továbbgondolásra készítő írásokat közzéteszük az **OLVASÓINK AJÁNLJÁK** című rovatunkban.

A Helyorseg.ma oldalon az anyaországi mellett a lapcsalád külföldi számai is elérhetők.

www.helyorseg.ma



AMIKOR ELALUDT AZ ISTEN II. - NAGYENYED

Gál Vilmos

Axente Sever, valódi nevén Ioan Rațiu-Bațiu napóleoni pózban állt a csombordi templomdombon, és csak ennyit mondott: „Enyednek pusztulnia kell!” 1849. január 8-án este történt mindez, és a lármatüzek felgyulladtak a hegytetőkön, majd megszólaltak a Nagyenyedet körülvevő román falvak templomainak harangjai. Ioan Rațiu-Bațiu, aki a Sever (szigorú) nevet vélt dákoromán ősei tiszteletére vette fel, Anton Puchner utasítását követte. Erdély főhadparancsnoka ugyanis nem sokkal előbb a következő mondatot üzenté román alattvalóinak: Nagyenyedet katonailag el kell pusztítani.

Ioan Rațiu-Bațiu görögkatolikus papnak készült, ám kicsapták a papneveldéből, mert a magyarok ellen lázított, és a magyarbarát Ioan Lemeni püspök ellen hangolta a társait. A Román Nemzeti Komité 1848 szeptemberében, Balázsfalván Küküllő menti prefektnek nevezte ki a radikális, 27 éves fiatalembert. A szigorú prefekt megszervezte az alá tartozó terület románságát, és már 1848 őszén brutális magyarirtások tapadtak a kezéhez. Felkelői végeztek mintegy 700 kisenyedi, nagylaki, (boros)krakkói, (boros) benedeki, sárdi, magyarigeni, marosújvári, forrói magyarral. Ekkor azonban a környék népe Vay Miklós kormánybiztoshoz fordult segítségért, aki nemzetőr, huszár és honvédszervezeteket küldött Nagyenyedre. Az alakulatok száma még az ezer főt sem érte el, ám gyorsan mozogva sorra porolták el a számra sokszor öt-tízszeres túlerőben lévő román felkelőket Székelykocsárdnál, Marosszentkirálynál, Csombordnál, Mindszentnél. A megtorló hadjárat központja Nagyenyed volt, és min-

den bizonnyal emiatt fogadott vérbosszút Enyed ellen Axente Sever.

1848 decemberében József Bem vette át az erdélyi magyar haderő parancsnokságát, aki Kolozsvártól keletre irányította csapatait, hogy kapcsolatot teremtsen a székelyekkel. A reguláris csapatokat kivonták Nagyenyed térségéből, csupán nemzetőrök maradtak a városban. Nagyobb katonai egység a legközelebb Tordán állomásozott Czetz János alezredes parancsnoksága alatt, ám számára is megjött a parancs Bemtől: rövidesen induljon el Medgyes felé.

Nagyenyed végveszélybe került, és hiába kért katonai segítséget Tordáról és Kolozsvárról, nem kapott. Fegyvert fogni képes férfilakosságának egy része pedig már nemzetőrként, honvédként szolgált, messze a várostól.

Ekkor, január 8-án 8-10 ezer román ereszkedett le a környező hegyekből, és Axente Sever parancsára megrohanta a várost, amelyben a lakosság halálfelelemben töltötte az utolsó napjait.

Enyeden ugyan már ott volt egy román prefekt, Prodan (az osztrák Wardener tábornok nevezte ki Enyed katonai parancsnokává), aki még az utolsó órákban is arról biztosította az eléje járuló Viskóczy Henrik minorita zárdafőnököt és társait, hogy nyugodjanak meg, ő és az emberei szavatolják a magyarok biztonságát. Mindez azonban hazugságnak bizonyult. A lakosság egy része otthonaiban aludt, néhány százan viszont a minorita rendházban gyűltek össze, kevesebben a tímárcéh épületében, illetve a vár épületeiben várták a reggelt.

Este 11 órakor a felhergelt román felkelők minden irányból megrohanták a várost. Gyűjtogatni kezdtek, majd házról házra jártak, fosztogattak, és közben akit értek, szörnyű kínzások között kivégeztek. A nőket megerőszakolták, majd nemi szervükbe lándzsát döftek, a kisgyermeket lábuknál fogták meg, és fejüket a falhoz csapták. A férfiak lábát, kezét fűrészekkel vágták le, és hagyták őket elvérezni. A szörnyűségekről számos leírás szü-

letett a túlélő szemtanúk tollából, sok esetben név szerint említik a szemük láttára kivégzett rokonait, barátait.

A 4800 fő lakosú városból sokaknak sikerült a vérengzés zűrzavarában elmenekülni. Ám sokan menekülés közben, az erdőben és a szőlőhegyeken fagytak halálra, ugyanis hiányos öltözékben futottak el otthonról, és azokban a napokban mínusz húsz fok alá kúszott a hőmérséklet, rettentő hideg volt.

A fosztogatás és a mészárlás még két napig folyt a városban, mire Tordáról egy kicsiny, de elszánt nemzetőr csapat érkezett (honvédekkel és huszárokkal kiegészülve), Inczédy őrnagy vezetésével. Közöttük sok enyedi férfival, akik a szeretteiket akarták felkutatni. Bejutottak a városba, és lassú menetben, folyamatosan harcolva sikerült megmenteniük a túlélők egy részét, mintegy háromezret embert. Január 16-án Czetz egy nagyobb csapatot küldött a túlélők felkutatására. Több mint ezer bujkáló magyart sikerült összegyűjteniük. A kutatások szerint a vérengzésben mintegy nyolcszáz magyart öltek meg a román felkelők, de legalább ugyanannyian fagytak halálra menekülés közben. Az áldozatok száma még ma sem tisztázott. A történészek 1500-2000

főre becsülik a halottak számát. A vérengzés mellett szót kell ejteni arról is, hogy a vandálok felgyújtották a híres református kollégiumot, amelynek régi szárnya teljesen elpusztult. Megsemmisült az 50 ezer kötetes könyvtár, valamint a természetrajzi gyűjtemény is.

Nagyenyed kirablásában a százszok a szegényletes orgazda szerepét játszották. A beszámolók szerint számtalan megrakott szekérral vitték a román felkelőktől olcsón megvásárolt, rabolt ingó vagyont a közeli százsz falvakba és városokba.

Az erdélyi polgárháború magyar áldozatainak száma még ma sem tisztázott. A népirtásnak tekinthető, hónapokon át tartó vérengzésben 8-10 ezer magyar halt meg a kutatók szerint.

Axente Sever érdemei elismerésül 1851-ben megkapta a Ferenc József Lovagrend nagykeresztjét, az osztrák arany érdemkeresztet, valamint I. Miklós cártól a Szent Anna keresztet. Schwarzenberg herceg ajánlására 630 forintos évjáradék illette. Boroskrakkói birtokán halt meg békésen, 85 éves korában.

Szüülőfaluját (Asszonyfalvát) ma Axente Severnek hívják. Nagyenyeden szobrot emeltek tiszteletére büszke román utódai. Annak az embernek a tiszteletére, akinek mintegy kétezer nagyenyedi és hegyaljai magyar vére szárad a lelkén.



Lapszámunkat **NEMES LÁSZLÓ** festőművész képeivel illusztráltuk.

Nemes László Kolozsváron született 1948. április 11-én. Ott végezte tanulmányait 1969-ig a művészeti gimnáziumban. Tanárai: Márkos András, Ion Mitrăa, Cornel Brudăscu, Tóth László, Tóth Szűcs Ilona. Majd 1974-ig a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémia tanulója volt. Tanárai: Miklóssy Gábor, Aurel Ciupe, Petru Feier, Bretter György, Földes László, Koós András, Abodi Nagy Béla, nemzetközileg elismert mesterek, akik Bécsből, Münchenből és Párizsból hozták azt a művészeti erőt és tudást, amelynek segítség-

gével a régi tradicionális erdélyi polgári értékkel és az erdélyi hittel sikerült egy igazi iskolát teremteniük. Rendszeresen ellátogattak a szentendrei mesterhez, Barcsay Jenőhöz, a Kolozsvári Szépművészeti Céh utolsó nagy személységéhez, Kós Károlyhoz.

Tanulmányai végeztével Marosvásárhelyen tevékenyen részt vett mint alkotó és mint művészeti szervező a magyar kulturális élet megerősítésében.

Már 1976-tól a Romániai Fiatal Képzőművészek Szövetségének tagja. 1980-tól tagja a Romániai Képzőművészek Szövetségének és a Stuttgarter Festők Társaságának, majd a Romániai Művészek Egyesületének és a Képzőművészeti Alapnak is.

1991-től Magyarországon dolgozott művésztanárként 2011-ben történt nyugdíjazásáig. Tagja a Magyar Alkotóművészek Szövetségének és 1996 óta a Magyar Vízfestők Társaságának is. Zalaegerszegen 1994-ben a Zala Art Művészeti Egyesület alapítója, 2002-től a Szabad P'Art Művészeti Egyesület elnöke 2010-ig, és 2004-től a VITRIN Művészeti Egyesület tagja. A lendvai Bánffy Galéria művészeti vezetőjeként is tevékenykedik 2005-től.

1995 óta rendszeresen vezeti a szentkozmadombjai nemzetközi ifjúsági alkotótábort, elindítója volt a szlovéniai Lendván immár hagyományossá vált nemzetközi művésztelepnek, a Lind Artnak, a ljubljani magyar nagykövetség kiállítás programjának és lebonyolításának mentora. Szakmai vezetőként a Szlovén fővárosban, jelentős magyarországi alkotókat mutatott be az elmúlt évek során. Az immár több évtizede a szomszédos országokban élő művészekkel, szervezetekkel ápolta kapcsolatait, közös tárlatok, művésztelepek révén a multikulturális térségben otthonosan mozgó alkotóvá vált. 2012-ben tagja lett a Szlovéniai Művészek Egyesületének, ez számára újabb esélyt jelent a két kultúra közötti hathatós kapcsolatrendszer kialakítására.

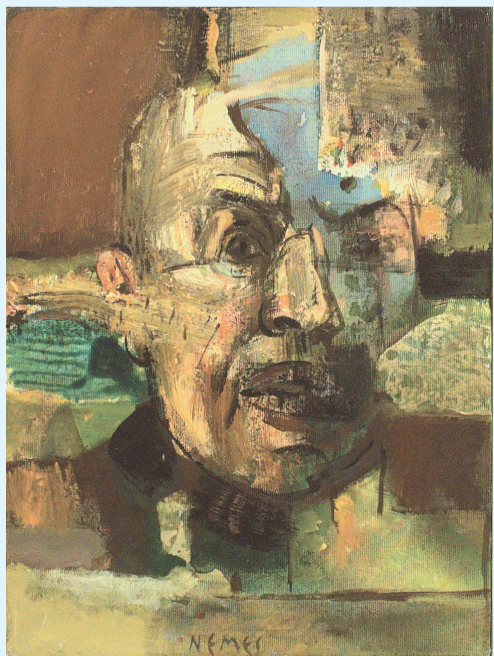
Zalaegerszeg város művészeti életében jelentős szerepet tölt be, a Millenniumi Köz-alapítvány kuratóriumi tagja és a kulturális albizottság tagja.

Jelentős egyéni tárlatai voltak a Kárpát-medence országában: Magyarország, Románia,

Horvátország, Szlovénia; ezen kívül Ausztriában, Németországban, Franciaországban is kiállított. Rendszeresen részt vesz csoportos kiállításokon Európában és Amerikában is.

„Az alkotói világ egy dolgot igényel: benne élni abban a korban, amit neked szánt a sors, tiszta fejjel és tiszta lélekkel átélni kritikusan és nagyon önkritikusan a léted és a környező világok viszonyát, és elmondani valami nagyot. Vagy kicsit, de az nagyon igaz legyen” - ezzel az ars poetica-szerű felvetéssel kezdődik egy Nemes László bemutató portréfilm. Mi igazabb, mint a szépség? Mi igazabb, mint az elmúlás? Gyönyörűség és borzadály tűnik fel ugyanazon a képen, a régit megfojtó virágzás, a bomlás halált hozó burjánzása és az életigenlő sarjadás - vörösek, barnák, lilák, mégis zöldek, Krisztus útszéli szobrokba kódolt, évezredek átvilágító magányossága és a női test szépségének zavarba ejtő percnyi diadala. Hogy fér meg ennyi minden egyazon képen? Hogy marad igaz?

A válasz az önarcképeken is tetten érhető - a lélek és az idő viszonyába engednek belélni. Nem az arcvonások ráncos mélyülő árkaik változásai a legszembetűnőbbek, hanem az arckifejezés ereje. A világgal és önmagunkkal való viszonyunk rendezi át vagy dúlja szét a vonásainkat - ez köztudott, mégis erős kitérő az ez a sorozat. Nemes László szemmel láthatóan hisz a művészetben, és tetten érhetően bízik a nézőben, Istentben és az emberben is.



Önarckép I. (akril, 50 x 40 cm, 2015)



Önarckép II. (akril, 50 x 40 cm, 2017)



Önarckép III. (akril, 40 x 30 cm, 2005)



Önarckép IV. (olaj, 40 x 30 cm, 1989)

hamuban sült pogácsa

ELGURULT ÁLMOK ÉS MESÉK

„Dorkának volt egy babája, akit úgy hívott, hogy Györgyi baba. Együtt laktak anyuval és apuval egy ósdi házban, a legfelső emeleten. Sőt nem is a legfelsőn, hanem még annál is följebb, a padlásán. Dorkának lakását ugyanis az öreg ház padlásából alakították ki, ahol csak ők laktak, senki más. A harmadik emeletről egy eldugott lépcső vitt föl a lakáshoz, amely olyan magasan búj meg, hogy galambok és cinkék röpködtek az ablakok párkányára, és a szobákba mindig besüthött a nap. Dorkának is volt saját szobája, ahonnan egy kerek ablak nézett le az utcára és a fák tetejére.” – Ilyen titokzatos és varázslatos álmvilágban játszódnak Harcos Bálint meséi.

Az író 1997-től jelentet meg verseket, prózákat, tanulmányokat, illetve több szépirodalmi lap munkatársaként is tevékenykedett. A Pagony kiadónál 2015 óta jelennek meg gyerekkönyvei, legnépszerűbb sorozata egy cserfes kislány, Szofi mindennapjaiba enged betekintést, Cristina Quiles spanyol illusztrátor

rajzaival. Legújabb kötete *Dorka és az elgurult gomb* címmel és Szimonidesz Hajnalka illusztrációival jelent meg 2019-ben. A könyvben három mesét találunk egy kislányról, egy kislányról és egy testvérpárról, ahogy mindannyian az elalvással küzdenek.

Az első történet egy Dorka nevű kislány kalandjait meséli el az éjszakai, alvó városban, ahogy a babája ruhájáról leszakadt gomb keresésére indul, hiszen anélkül sem Györgyi baba, sem maga nem alhat el. A második, mind közül a leginkább érzékeny és kifinomult elbeszélés Mirkó és fülesbaglya barátságáról szól: a kislány legnagyobb vágya, hogy megpillanthassa a tollas és puha kisállat szemét, melyet napközben soha nem nyit ki. A harmadik mesében Ábelt és Pannit kísérhetjük el, amint egy éjjel nyaralójuk padlására merészkednek, hogy ott régi és új barátokra találjanak.

Harcos Bálint meséi a gyermekkor leginkább magától értetődő és ezáltal legemlékezetesebb állapotaiba repítenek vissza: „A kert egy-

szerre volt nekik titokzatos és otthonos. Voltak kisebb völgyei-dombjai, felső része, alsó része, belső kertje, veteményese, gyümölcsöse, de mind összenőve, elvadulva; Ábel és Panni a lábuk alatt a folyondárban néha fölfedezték egy lépcső maradványát vagy egy pince szellőzőjét, ahova bemásztak. Egész nap bunkert építettek, tört faragtak, dióval célba dobtak – mindig akadt valami halaszthatatlan dolguk, a patakban piócat gyűjtöttek, barlangot vajtak, és a partján az öreg fűzfát, amely mélyen benyúlt a víz fölé, berendezték hajójuknak.”

Bár a párbeszédek néhol kissé esetlenek, nagyon jól kitalált és felkicicelt karakterekkel találkozhatunk mindhárom mesében. A különleges mellékszereplők a felnőttek számára is izgalmas és élvezhető, karikatúrisztikus humort csempésznek a sorok közé. Mukk Irén varrónő és babakészítő például éjfélig csoszog és morog műhelyében minden hálóingben betévedő kislányra, Virgil, a kiséger pedig a dantei hagyományt követve

vezeti végig a padlásán az álmatlan gyerekeket.

Szimonidesz Hajnalka álomszerű, csodálatos rajzai tökéletesen illeszkednek Harcos Bálint mesevilágába. A főszereplők bájos őszintesége és a mellékszereplők szellemes játékossága az illusztrációkon is visszaköszön. Számtalan lenyűgöző gyerekkönyv illusztrátoraként Szimonidesz Hajnalka most is olyan értelmezési mélységekre tapint vizuálisan, melyek gyermek és felnőtt lelkét egyaránt megérintik.

„És a kislány viszi a kis baglyát. [...] Először elmennek az iskolába, aztán a könyvtárba, aztán az állatkertbe, és aztán a játszótérre. [...] Aztán odajön egy másik fiú... [...] És akkor ez a fiú megdobja a kis baglyot, de a kislány megvédi, és odaugrik eléje. Mert nem akarja, hogy bántás. Mert a kis bagoly a legjobb barátja, és akkor is a legjobb barátja marad örökre, ha nem nyitja ki a szemét sosem... – Ebben a pillanatban besötétedett. Már nem lehetett látni semmit. És ekkor: a kis bagoly kinyitotta a szemét. És

Ágoston Szász Katalin



Mirkó látta. Nézték egymás szemébe. Mirkó nézte, nézte. De már nem ébren volt, hanem aludt.” – Harcos Bálint kedves meséi ráébresztenek arra, hogy mi magunk is, ahogy a szereplők, miközben az elalváshoz vágyunk, arról beszélünk és olvasunk, igazából már réges-régen álmodunk.

Harcos Bálint: *Dorka és az elgurult gomb* – *Mesék az elalvásról*. Szimonidesz Hajnalka rajzaival. Pozsonyi Pagony, Budapest, 2019

Ujj a lap alatt

KÖZÉPFÖLDE, NEM KÖZÉPFOKON

J. R. R. Tolkien gazdag fantáziavilága már a nyolcvanas évek elején megihlette a videójáték-készítőket és művei azóta is tucatnyi játékhoz szolgált alapul. Az 1982-es *The Hobbit* című szöveges kalandjáték az azonos című regény történetét követte, és emellett számos – akkoriban innovatívnak számító – játéktechnika megoldást is felvonultatott. Sajnos három folytatása, *A Gyűrű szövetsége* eseményeit feldolgozó *The Fellowship of the Ring*, a Samu és Frodó mordori útjára fókuszáló *Shadows of Mordor*, illetve a Samu főszereplésével készült 1989-es *Crack of Doom* ha decens játékok is voltak, nem sikerült nekik megismételni a *The Hobbit* kritikái, illetve közönségsikerét. Az 1987-ben megjelent *War in Middle Earth* az első stratégiai játék volt, melyben Középfölde seregeit irányíthattuk, majd ezt követte a stratégiai elemeket az akcióval ötvöző *J. R. R. Tolkien's Riders of Rohan*, mely jórészt *A két torony* nagy csatáit dolgozta fel.

A 2001-ben indult mozifilm-trilógia aztán új életet lehel a *Gyűrűk Ura* videójátékokba. Az Electronic Arts megkaparintotta a filmek játékadaptációs jogait, ezzel párhuzamosan pedig a konkurens Vivendi a regények adaptálási jogait. Ezzel egy meglehetősen faramuci helyzet állt elő, amiképpen a két kiadónak kínosan ügyelni kellett, nehogy olyan elemeket adaptáljanak a játékaikba, melyeket a filmekhez találtak ki, illetve olyanokat, melyek csak a regényekben szerepeltek. A legjobban persze a játékosok jártak, akik a kétezres évek végéig bőséggel válogathattak a valóban tucatnyi megjelent cím közül. 2010-re aztán a Warner Bros megszerezte az összes jogot és ezzel egy kézbe került Középfölde. Első művük, a fiatalabb játékosokat megcélzó *The Lord of the Rings: Aragorn's Quest* volt, melyben a három könyv legfontosabb eseményeit játszhattuk le Aragorn szemszögéből. Emellett két Lego-játék is készült, melyek a filmliturgia, illetve az első két hobbitfilm történetét dolgozták fel a



Forrás: voidu.com

Lego játékoktól megszokott könnyed, humoros formában. Ezzel párhuzamosan két naturalisztikusabb, emelt korhatáros játék is született, melyek az irodalmi kánontól eltérve új szereplőket és helyszíneket építettek be. A 2014-es *Middle-earth: Shadow of Mordor*, majd három évvel később megjelent folytatása, a *Middle-earth: Shadow of War* nemcsak színes adalékoknak bizonyultak a tolkien örökséghez, de önmagukban is érdemes művek voltak.

A két játék története *A hobbit* és *A Gyűrűk Ura* között eltelt 60 év krónikája, hőse pedig a kócsa Talion, aki családjával Mordor Fekete Kapuját őrzi. Szauron ork seregei három vérszomjas fekete numenóri kapitány vezetésével rájuk törnek és rituálisan meggyilkolják Taliont és vele feleségét és fiát is. Céljuk, hogy az áldozattal megidézzék maguknak a Második legnagyobb tünde ko-

vácsának, Celebrimbornak a szellemét. Förtelmes tervükbe azonban hiba csúszik, midőn a halálból visszahívott kovácmester Talion testét szállja meg, és hívja életre, hogy együtt álljanak majd bosszút. S bár közös céljukat többé-kevésbé meg is valósítják az első játék végére, a folytatásban a szövetségesek már szembekerülnek egymással. Celebrimbor szándékairól lassan kiderül, hogy nem túlságosan tiszták, Taliont pedig megkísérti az Egy Gyűrű, és miután elpusztítja a gyűrűlédérccé változott Isildurt, világossá válik, hogy neki kell majd elfoglalni a helyét Szauron seregében. Persze ez a komor végkicsengésű történet a regénytrilógiában lefestett háború előhírnökeként funkcionál, és ezen funkcióját maradéktalanul el is látja. Maga a játékmenet mindkét esetben hasonlít a többi nyílt világú, külső nézetes akciókalandjátékra, me-

lyekben a vidéket keresztbe-kasul bejárva hajthatunk végre mellékküldetéseket vagy követhetjük a sztori fő csapásirányát. A játékok eredeti vonásai a kiválóan megvalósított tömeges csata- és ostromjelenetekben, illetve az úgynevezett nemezisrendszerben mutatják meg magukat. Előbbiek során némi ügyességgel a filmeket idéző látványos kaszkadór-mutatványokat adhatunk elő, míg utóbbi emlékezetes ellenfelekkel ajándékoz meg bennünket. A nemezisrendszer lényege, hogy az arctalan ork seregek tisztjei, kapitányai és hadurai nevesítet, egyéni figurák. Ha szembekerülünk velük, a karakterek a párhaj kimenetelétől függően változnak meg. Amennyiben legyőztek bennünket, előléptetik őket, és amikor legközelebb találkozunk velük, már erősebbek, illetve jobban felszereltek lesznek – sőt gúnyolni is fognak bennünket, emlékeztetve

korábbi vereségünkre. Ha úgy alakult, hogy megsebesítettük őket, ám sikerült kerek oldaniuk, később már rajtuk lesznek az általunk okozott sebhelyek, sérelmüket pedig ádáz haraggal szórják majd a fejünkre. Abban az esetben, ha mi kerekdünk felül, az egész seregük gyengül, ám megtehetjük azt is, hogy átállítjuk őket a saját oldalunkra, ilyenkor pedig a csapataik is követik őket. A második játékban ezt a rendszert még tovább bővítették, ahol az online funkcióknak köszönhetően más játékosokkal is összeakaszthatjuk a kardot vagy akár indíthatunk ostromot az erődjeik ellen.

A Middle-earth: Shadow of War novembertől ingyenes elérhető a PlayStation Plus előfizetői számára.

(*Middle-earth: Shadow of Mordor*; *Middle-earth: Shadow of War*. Platform: PC, PlayStation 4, Xbox One)